

HAÇLI SEFERLERİ VE KÜLTÜREL ETKİLEŞİM

Bedia GÖKTEPE

HAÇLI SEFERLERİ VE KÜLTÜREL ETKİLEŞİM

Bedia GÖKTEPE

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.14579508>

Aralık 2024

Copyright © 2024 by iksad publishing house

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed or transmitted in any form or by any means, including photocopying, recording or other electronic or mechanical methods, without the prior written permission of the publisher, except in the case of brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial uses permitted by copyright law. Institution of Economic Development and Social

Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TÜRKİYE TR: +90 342 606 06 75

USA: +1 631 685 0 853

E mail: iksadyayinevi@gmail.com

www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.

Iksad Publications – 2024©

“XI-XIII. Yüzyıllarda Doğu Akdenizde Haçlılar ve Müslümanlar Arasındaki Sosyo-Ekonomik ve Kültürel İlişkiler” başlıklı Yüksek Lisans tezinden türetilmiştir.

ISBN: 978-625-378-141-5

Cover: AI Generated

December / 2024

Ankara / Türkiye

Size: 16x24cm

Yazar: Bedia GÖKTEPE

(Orcid: 0000-0002-4307-8380)

Editör: Ercan GÖRDEĞİR

(Orcid: 0000-0002-9661-196X)

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	iii
GİRİŞ.....	1
1. HAÇLILARIN ARAPÇA İLE İLETİŞİM VE ETKİLEŞİM SÜREÇLERİ 7	
1.1. Diplomatik İhtiyaçlar İçin Arapça Eğitimi.....	7
1.2. Misyonerlik Faaliyetleri ve Arapça Kullanımı.....	8
1.3. Bilimsel Araştırmalar ve Çeviri Çalışmaları.....	8
2. MİMARİ VE SANATTA DOĞU-BATI SENTEZİ.....	9
3. TIP ALANINDA BİLGİ VE UYGULAMALARIN DEĞİŞİMİ.....	17
4. İLMÎ VE EDEBÎ ETKİLEŞİM: BİLİMSEL VE KÜLTÜREL BİRİKİMLERİN AKTARIMI.....	20
5. HAÇLI SEFERLERİNİN ASKERÎ TEKNOLOJİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	24
6. DİNLER ARASI İLİŞKİLER: MİSYONERLİK VE DİN DEĞİŞTİRME VAKALARI.....	26
7. HAÇLILAR VE MÜSLÜMANLAR ARASINDA GÜNDELİK YAŞAMDAKİ ETKİLEŞİMLER.....	31
SONUÇ.....	34

GİRİŞ

Kitle iletişim araçlarının henüz gelişmediği dönemlerde, farklı toplumların kültür ve medeniyetleri hakkında bilgi edinmenin temel yolları seferler, gezginlerin gözlemleri, elçilik faaliyetleri ve ticaret ağlarıydı. Bu bağlamda, Haçlı Seferleri ve sonrasında hızlanan ticaret faaliyetleri, Hıristiyan Haçlılar ile Müslüman toplumlar arasında dikkate değer bir kültürel etkileşim süreci başlatmıştır. Bu dönemde, tüccarlar, doğrudan ekonomik çıkarlarla hareket etseler de ticaret yollarında taşıdıkları yalnızca mallar değildi; aynı zamanda kültürler arası bilgi, değer ve alışkanlıkların taşınmasında da önemli araçlar oldular.

Batı'nın Doğu ile kültürel, ticari ve entelektüel temas kurduğu üç temel rota, Endülüs, Sicilya ve Haçlı Seferleri üzerinden şekillenmiştir. Bu rotalar, sadece mal alışverişine değil, aynı zamanda bilgi, teknoloji ve kültürel değerlerin aktarımına da olanak sağlamıştır. Gustav Lebon, bu süreçte Haçlı Seferleri'nin rolüne dikkat çekerek, "Avrupa'daki medeniyetin gelişmesinde en önemli faktör, Doğu ile Batı arasında iki yüz yıl süren ilişkilerdir" şeklinde bir değerlendirme yapmıştır. (Odabaş, 2017, s. 53). Haçlılar, yaklaşık iki yüzyıl boyunca Müslümanlarla aynı coğrafyada yaşamış ve aralarındaki dinî ve kültürel farklılıklara rağmen bir *modus vivendi* (yaşam biçimi) geliştirmişlerdir (Praver, 1985).

Avrupalılar ile Müslümanlar arasında Haçlı Seferleri süresince geliştirilen uzlaşmacı yaklaşım, her iki tarafın ekonomik ve toplumsal çıkarlarını koruma amacıyla şekillenmiş olsa da, bu tutum dönemin bazı görgü tanıkları ve gözlemcileri tarafından eleştirilmiştir. Müslümanlarla ticaret yapmanın kolaylığını ve onların kötü komşular olmadığını fark eden Haçlılar, zamanla günlük yaşamda bir tür barış ortamı geliştirmiştir. Ancak bu durum, özellikle dini ve askeri bağlamda daha katı bir tutum bekleyen kişiler tarafından hoş karşılanmamıştır.

Örneğin, James de Vitry, Haçlıları düşmanlarıyla barış içinde olmaları nedeniyle sert bir şekilde eleştirmiştir. Ona göre, düşmanla uzlaşmak, Haçlıların dini ve askeri misyonlarına ihanet anlamına geliyordu. Benzer bir şekilde, Willermus Tyrensis, Kral Amaury'yi düşmanlarına karşı savaştan

kaçınması ve onların ekonomik önemini yeterince ciddiye almaması nedeniyle eleştirmiştir (M. Atiya, 1999, s. 203).

Haçlı Seferleri dönemi, yalnızca askeri ve dini çatışmalarla değil, aynı zamanda Doğu ile Batı arasındaki kültürel ve ekonomik etkileşimle de şekillenmiştir. Bu süreç, iki medeniyetin birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğu ticaret yollarının ve karşılıklı bağımlılıkların da göstergesidir. Savaşlar, çoğu zaman taraflar arasında düşmanlık yaratsa da ekonomik çıkarlar ve ticaretin sürekliliği, bu düşmanlığın sınırlarını yumuşatan önemli bir faktör olmuştur. Özellikle Doğu Akdeniz hem Müslümanlar hem de Haçlılar için ekonomik hayatın merkezlerinden biri haline gelmiş ve bu coğrafyada savaş dönemlerinde bile ticaret devam etmiştir. Bu durum, dönemin tanıklarından biri olan İbn-i Cübeyr tarafından da ayrıntılı bir şekilde ifade edilmiştir. İbn-i Cübeyr, Haçlılar ve Müslümanlar arasında çatışmalar sürerken bile, ticaret kervanlarının Mısır'dan Dımaşk'a, oradan da Frank ülkelerine kadar gidip geldiğini belirtmektedir. Ona göre, Hıristiyan tüccarlar, herhangi bir engelle karşılaşmaksızın ve güvenlik içinde ticaretlerini sürdürmüşlerdir (İbn-i Cübeyr, 2008, s. 212)

Birinci Haçlı Seferi görgü tanıklarından olan Fulcherius Carnotensis'in şu pasajı Avrupalıların Doğu'ya adaptesi için önemlidir. *"Biz Batılılar şimdi Doğulu olduk. Roman veya Frank olan bir kişi bu topraklarda bir Galilean veya Filistinliye dönüştü. Bir zamanlar Rheims veya Chartresli olan bir kişi şimdi Sûr veya Antakya vatandaşı oldu. Biz çoktan doğduğumuz yeri unuttuk"* (Fulcherius Carnotensis, s. 122).

1099 yılında Kudüs'ün Haçlılar tarafından ele geçirilmesinin ardından ticaret, Haçlılar ile Müslümanlar arasındaki ilişkilerde belirleyici bir araç haline gelmiştir. İki taraf arasında yapılan sayısız ticaret anlaşması, ekonomik gerekliliklerin sosyal bağlar kurmayı zorunlu kıldığını göstermektedir. Bu ticari ilişkiler, sadece ekonomik alışverişle sınırlı kalmamış, aynı zamanda kültürel ve sosyal etkileşimleri de beraberinde getirmiştir. Haçlılar ve Müslümanlar arasındaki ticari bağlar, savaşın getirdiği düşmanlıkların ötesine geçerek, iki toplum arasında pragmatik bir yakınlık oluşturmuştur. Bu süreçte kişisel dostluk örnekleri de görülür. Bu tür yakınlaşmanın dikkat çekici bir örneği, Üsame bin Munkız'ın bir grup Tapınak Şövalyesi ile geliştirdiği dostluk ilişkisidir. Müslüman bir aristokrat olan Üsame bin Munkız, anılarında Tapınak

Şövalyeleri ile kurduğu samimi bağları anlatmış, bu tür ilişkilerin iki toplum arasındaki önyargıları nasıl aşabildiğini ortaya koymuştur (Philips, 1999, s. 113) Üsâme ibn Munkız, Tapınak Şövalyelerinin kendisine Kudüs'teki bir kilisede ibadet etmesi için yer ayırdıklarını anlatmaktadır (Maalouf, 2004,).

İbn-i Cübeyr ise Seyahatnamesinde Müslüman tebaanın Haçlılara vergilerini ödeyerek huzur içinde yaşadıklarını şu şekilde ifade etmektedir:

“Yolumuzun üzerindeki çiftliklerin ve yerleşim birimlerinin nüfusu tümü ile Müslümanlardan oluşuyordu ve Franklar ile birlikte huzur içinde yaşıyorlardı. Tanrı bizi böyle bir durumdan korusun. Hasat zamanı ürünlerinin yarısını Franklara veriyorlar ve ayrıca kişi başına bir dinar vebeş kırat vergi ödüyorlar. Bunun dışında, ağaçlardaki meyvelerle ilgili küçük bir vergi hariç herhangi bir zorunlulukları yok. Evleri ve tüm eşyaları tümüyle kendilerine ait” (Asbridge, 2014, s.196).

Haçlı tarihçilerinden Christie, Levant'ta Müslümanlar ve Haçlılar arasında belli düzeyde sosyal ve kültürel etkileşim olduğunu, hatta iki tarafın birbirlerinin festivallerine katıldığını ve karşılıklı ziyaretlerde bulunduğunu ifade etmektedir. Bu tür temaslar, Haçlıların bölgedeki Müslüman toplumla pragmatik bir ilişki geliştirdiğini ve iki taraf arasında sınırlı da olsa bir sosyal bağ oluştuğunu göstermektedir. Ancak, bu ilişkiler geniş çaplı bir bütünleşmeden ziyade, çoğunlukla bireysel veya yerel düzeyde kalmıştır (Gada, 2017, s.6).

Haçlı Seferleri döneminde, Doğu'dan Batı'ya gönderilen mektuplar da kültürel etkileşim örneklerini gözler önüne sermektedir. Örneğin, Kudüs Patriği Lozanlı Gerold, Papa Gregory'ye yazdığı bir mektupta, İmparatorun Müslümanlar (Serazenler) gibi giyinip yaşadığını dile getirmiştir. Benzer şekilde, Philip'in IX. Papa Gregory'ye yazdığı bir başka mektup, bu kültürel alışverişin dil öğrenimi ve dini dönüşüm gibi daha entelektüel ve manevi alanlara da uzandığını ortaya koymaktadır. Philip, İncil'in yayılmasını teşvik etmek amacıyla Arapça öğrenildiğini ve bazı Müslümanların Hristiyanlığa geçtiğini belirtmiştir (Barker, Bate, 2010, s.134).

Birinci Haçlı Seferinden sonra Avrupa'dan gelen diğer Haçlılar Doğu'nun yaşam biçimine alışan Avrupalıları gördüklerinde çok şaşırmışlardı. Bu durum kaynaklara şu şekilde yansımıştır:

“Frenkler Suriyeli doktorlar, aşçılar, hizmetçiler, sanatçılar, işçiler çalıştırıyorlardı. Doğu kıyafetleri giyiyorlar, ülkenin yemek ve meyveleri ile besleniyorlardı. Pencerelerinde cam, döşemelerinde mozaik, evlerinin bahçelerinde çeşmeler; vardı ve bunların hepsi Suriye tarzıydı. Eğlencelerin de dansöz kızlar; cenazelerine profesyonel ağıtçılar getiriyorlar; banyo yapıyorlar; sabun kullanıyorlar; şeker yiyorlardı” (Martin, 2009, s.45).

Haçlılar ve Müslümanlar arasındaki ilişkiler, askeri çatışma ve ticari etkileşimlerin ötesinde, zaman zaman kişisel bağlarla da pekişmiştir. Kuşatma sırasında Türkler tarafından esir alınan bir rahibenin hikâyesi, iki taraf arasındaki kişisel teması yansıtmaktadır. Türkler tarafından esir alınan rahibe, serbest bırakıldıktan sonra bir Türk askeriyle yakın bir ilişki yaşadığını itiraf etmiş ve günahlarının bağışlanması için kiliseye başvurmuştur. Ancak, bu olayın sıradan bir itiraf ile sınırlı kalmadığı kısa süre içinde anlaşılmıştır. Türk askeri, rahibeyi kendisiyle birlikte gelmeye ikna etmiş ve ona Hristiyan olacağını söylemiştir. Rahibenin bu askere olan aşkı, onu kendi toplumunu terk etmeye ve yeni bir hayata başlamaya yöneltmiştir (Usta, 2017, s. 20).

Frank liderleri ile Müslüman yöneticiler arasında da diplomatik ve dostane ilişkiler de gelişmiştir. İbn Şeddad, özellikle Sultan Selâhaddîn ile Frank liderleri arasındaki bu ilişkileri ayrıntılı bir şekilde vurgulamıştır. Haçlı liderlerinden biri olan Aslan Yürekli Richard iyi niyet gösterisi olarak Selahâddîn'e Müslüman bir esir vermiştir. Selahâddîn-i Eyyûbî bunun karşılığında değerli hediyeler ile birlikte Krala bir elçi göndermiştir. Ayrıca Kral Melik ül- Efdal ile de hediyeleşerek dostluk kurmuş ve bazı konular hakkında tartışmalarda bulunmuştur (Alazzam, Al-Mizyad, 2013, s. 242).

Haçlılar ve Müslümanlar arasındaki dostluk örneklerinden biri şüphesiz ki II. Friedrich ve Eyyûbî Sultanı el-Melik- el-Kamil'in dostluğudur. Friedrich Kudüs'ü ele geçirdikten sonra Avrupa'da yaşadığı sorunlarını şu mektubu ile dostu el-Kamil'e bildirmiştir:

“Tanrının lütfuyla muzaffer, onun kudretiyle yüce, Roma'nın Caesar'ı Frederich'in oğlu Hengry'nin oğlu Frederich, Almanyanın, Lombardiyanın, Tuscanyinin, İtalya'nın, Kalabriya, Sicilya, Suriye Kudüs Krallığının Kralı, Roma'daki Papalığın destekçisi ve Hristiyanlığın savunucusu...

Bağışlayan ve esirgeyelen Tanrı'nın adıyla,

Biz oradan ayrılırken geride kalbimizi de bıraktık. Yemin ederim ki sana olan sevgi ve saygım ebediyen değişmeyecek. Eğer hissettiğimiz büyük arzuyu, geçmişin özlemini ve yalnızlığımızı tasvir edersek bunlara ekselansları şeyhu'ş- şuyûh Fahrddin'in varlığı sayesinde dayanmaktayız. Zira bir süre huzur ve rahatlık içinde yaşadıkten sonra acı ve ızdırıp ile vurulduk. Mutluluk ve barıştan sonra ayrılık acısı ile bütün huzur kaçmış gibi görünüyor. Güçlü düşünce bağı kesildi. Yeniden bir araya gelebilme umudunu söndürdü. Bizim tarafta sabırsızlık kumaşı kesildi.

Yaşam ve ölüm arasında bir seçim yaptığım takdirde şunu söyleyebilirim: Beni çağıran ölümdür. Ölüm bizden sıkıldıysa başkaları bizim yerimizi almıştır. O bizi terketmeyi seçmiş ise sevgimizi unutmuş görünüyor. Biz de Ebu Tayyip el- Mütenebbin sözleriyle avunuruz;

Ayrılığı engelleyebilecek olanlardan birine katıldığında onlar gerçekten uzaklaşıp gidenlerdir. Şimdi kendimiz hakkında majestelerinin duymaktan hoşlanacağı yaptığımız soylu işlerimizden konuşalım..." (Usta, 2017, s.128).

Robert Fitz Fulk ile Şam Atabeği Tuğtekin ve Suriye Lordu Alan ile ona tıbbi yardım sağlayan Hamdan b. Abdürrahim arasında yakın dostluk ilişkileri bulunuyordu (Asbridge, 1999, s. 316-317). 1108'de Tancred ve Çavlı arasında meydana gelen savaşta Çavlı'nın mağlup olması üzerine birçok Müslüman öldürülmüştür. Tell Başır'de Boudoin ve Jescelin'e birçok Müslüman sığınmıştır. Haçlı liderleri Müslümanlar ile yakından ilgilenmişler yaralı olanlarını tedavi ettirerek ülkelerine geri yollamışlardır (İbnü'l Esir, *El- Kamil*, X, s.373).

Müslümanlar ve Haçlılar arasında Kutsal Savaş devam ederken onlar aynı zamanda Arapça dili aracılığı ile diplomasiyi geliştirdiler. Franklar doğrudan Müslümanlar arasında yaşamamalarına rağmen yemek ve kıyafet gibi Müslüman kültürünün bazı öğelerine uyum sağlamışlardır (Ensing, 2014, s. 28). Franklar, Müslümanlardan etkilenerek mermer duvar, boyalı tavan, mozaik süslemeler, cam pencereler, boyalı evler ve su kemerlerinin kullanımını benimsemişlerdir. İnşa ettikleri kalelerin mimari tasarımında ise Bizans ve Arap modellerinden esinlenmiş, doğulu mühendis ve sanatçıların yeteneklerinden faydalanmışlardır. Ayrıca, daha önce Franklar arasında pek bilinmeyen zeytinyağı, şeker ve baharat gibi yerel yiyecekler, zamanla sevilerek yaygınlaşmıştır. Bazı baronlar, Doğu'ya özgü eğlence biçimlerini benimsemiş ve Arap edebiyatı ile Arapça öğrenmeye ilgi göstermiştir. Bölgedeki tarımsal

üretim ise büyük ölçüde Doğu'nun köylüleri ve onların geliştirdiği teknikler sayesinde sürdürülmüştür (Ami, 1969, s.122-123).

Bununla birlikte Haçlılar Yakın-Doğu topraklarına geldikleri zaman sadece parşömen kâğıdının kullanımını biliyorlardı ancak Suriye'de buğday samanından kâğıt yapma sanatını da öğrenmişlerdir. Venedik ise cam fabrikalarını doğrudan Doğu'nun fabrikalarından ilham alarak kurmuştur. Bu tür etkileşim örnekleri çalışmanın alt başlıklarında verilecektir. Metal kakma sanatı da Doğu'dan Avrupa'ya taşınan kültürler arasındadır. Avrupa'da kullanılan fayans ve çini modelleri İran ve Türk modellerinden esinlenerek hazırlanmıştır (Steven Runciman, 1959, s. 21).

1. HAÇLILARIN ARAPÇA İLE İLETİŞİM VE ETKİLEŞİM SÜREÇLERİ

Franklar, Doğu Akdeniz'deki ticari ağları sürdürebilmek, barış müzakereleri yürütebilmek ve misyonerlik faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için Arapça öğrenmeye yönelmişlerdir. Her ne kadar Arapça öğrenen Frankların sayısı sınırlı olsa da bu durum, dil öğreniminin iki taraf arasındaki ilişkilerde oynadığı kritik rolü açıkça göstermektedir (M. Attiya, 1999, s. 203).

Örneğin, Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin biyografisini yazan Reginald Grenier de Arapça biliyordu (Hitti, 1985, s.48.). Yine ikinci bir örnek olarak Arap ilmi ve âlimlerine karşı duyduğu saygı sebebiyle İmparator II. Friedrich iki kez afroz edilmiştir. II. Friedrich diğer Haçlıların aksine Kahire Sultanı El-Kâmil ile mutabakat sağlayarak Kudüs'ü savaşımsızın geri almıştır. Friedrich'in akıcı Arapçası sayesinde El-Kamil'in elçisiyle din, felsefe ve bilim konularında sohbet etmiştir (Jonathan Lyons, 2012, s.191-193.).

İbn-i Cübeyr Arapça yazıp konuşan Akkâ gümrük dairesinin memurlarının Frank olduğunu kaydetmiştir fakat B.Z. Kedar, onların çoğunun Doğu Hıristiyanları olduklarını belirtir. (M. Attiya, 1999, s. 209). Doğu Hıristiyanları kendi aralarında kendi dillerini konuşturlardı fakat günlük ilişkilerinde Arapça konuşup yazıyorlardı. Tarihçiler tarafından büyük ölçüde gözden kaçırılan ve ilk olarak 1888'de yayımlanan eski Fransızca-Arapça sözlük de Kudüs Krallığı'nda Arapça konuşan Kıptiler ile Franklar arasında yoğun bir etkileşim olduğunu göstermektedir (Jotischky, 2009, s. 9).

1.1. Diplomatik İhtiyaçlar İçin Arapça Eğitimi

Haçlılar ve Müslümanların iletişim kurabilmeleri için her iki tarafın da birbirlerinin dillerini ve inançlarını bilmeleri gerekiyordu. 1098'de Kürboğa'ya giden Hıristiyan heyetinde Arapça bildiği için görevlendirilen Herluin adında bir rahip vardı (M. Attiya, 1999, s. 206- 209). *Gesta*, Bohemund'un Maarat an-Numan'ı kuşattığı takdirde Müslümanların hayatlarını koruyacağını Müslümanlara iletmesi için gönderdiği bir tercümandan bahseder fakat bu Haçlılar Doğu'ya gelmeden önce Arapça bilen ve Müslümanlar ile iletişimde olan Güney İtalya ve Sicilya'dan gelen bir Normanda olabilir. Kral Amalric, 1167'de Arapça bildiği için Geoffrey adında bir Tapınak Şövalyesini Fatimi Halifesine göndermişti (M. Attiya, 1999, s.206).

1.2. Misyonerlik Faaliyetleri ve Arapça Kullanımı

Haçlılar arasında özellikle din adamları Hıristiyanlığı yaymak için Arapça öğrenmişlerdir. Örneğin bir din adamı olan Jacques de Vitry, 1221'de Trablus'ta bir ay kalmış ve misyonerlik çalışmaları için şehirde hâkim olan dil Arapça olduğu için bir tercüman aracılığı ile şehrin sakinleriyle görüştüğünü kaydetmiştir (M. Attiya, 1999, s. 209).

1237 yılında Papa IX. Gregory'e yazılan şu mektuptan da İncil'in yayılması için din adamlarının Arapça öğrendikleri anlaşılmaktadır. "*İncil'in yayılması için dil öğrenmeye başladık ve dil çalışmalarını inceledik. Rahiplerimiz yeni görevler verdi. Zaten onlar Arapça vaaz veriyorlardı*" (Barker-Bate, 2010, s.134).

1.3. Bilimsel Araştırmalar ve Çeviri Çalışmaları

Haçlıların, Arapça yazılmış edebi ve bilimsel eserleri kendi dillerine çevirmesi oldukça sınırlı bir düzeyde kalmıştır. Bunun nedeni, Haçlıların bilimsel çeviri ve entelektüel faaliyetlere doğrudan yoğunlaşmamış olması ve dil bariyerlerinin büyük ölçüde aşılmamış olmasıdır. Ancak, bu dönemdeki bilimsel ve kültürel etkileşime dair bazı örnekler, sınırlı da olsa bu ilişkinin varlığını göstermektedir. Antakyalı Stephen 1127'de Antakya'da tıp alanında yazılmış meşhur eseri olan *Aly İbn-al- Abba 'al Mjusi*'yi Latinceye çevirmiştir. Yine 1247'de Trabluslu Philip Antakya'da Arapça yazılmış olan *Sirr al-Asrar*'ı öğrencisi Alexander için *Secretum Secretorum* olarak Latinceye tercüme etmiştir fakat bu çalışmaların sayısı azdır. (M. Attiya, 1999, s.212-213).

Arapça öğrenen Haçlıların yanı sıra, bazı Müslümanların da Frankların diline hâkim olduğu bilinmektedir. Bu karşılıklı dil öğrenimi, her iki tarafın da çıkarlarını koruma ve iletişim kurma gerekliliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Müslüman toplum içinde Frankların dilini öğrenenler arasında özellikle Haşhaşiler dikkate değer bir örnek teşkil etmektedir (Hitti, 1985, s. 47).

2. MİMARİ VE SANATTA DOĞU-BATI SENTEZİ

Haçlılar ve Müslümanlar arasındaki kültürel etkileşimin en somut biçimlerinden biri, mimari ve sanat alanlarında kendini göstermiştir. Haçlı Seferi görgü tanıklarından olan Caenli Ralph, kroniğinde Kudüs'teki bir yangından bahsettikten sonra İngiliz ve İrlandalı heykeltıraşların yapıların muhteşem malzeme ile dekore edilmesine hayret ettiklerini yazmıştır” (Ralph of Caen, 2005, s.99). Bir diğer görgü tanığı olan Fulcherius Carnotensis ise Kudüs'teki yapılarla ilgili olarak: “*Şehirde Rabbin tapınağı vardır, şekli yuvarlaktır, Süleyman 'ın daha önceki muhteşem tapınağının inşa edildiği yerde inşa edilmiştir. Görünüşüyle hiçbir şekilde eski bina ile karşılaştırılamamasına rağmen hâlâ mükemmel işçilikle yapılmış ve çok görkemlidir. Tanrının tarikat kilisesi de benzer şekilde daireseldir, üstü kapalı değildir. Fakat her zaman ustaca bir mimarın talebi doğrultusunda ustaca modifiye edilmiştir. Bir diğer tapınak ise Süleyman Tapınağı olarak adlandırılır, çok büyük ve muhteşemdir, fakat Süleyman 'ın yaptığı tapınak değildir. Bu tapınak yoksulluğumuz yüzünden bulduğumuz koşullarda muhafaza edilemedi. Büyük bir kısmı tahrip edilmişti. Roma imparatoru Hadrianus bu şehri şahane bir şekilde sokakları ve meydanları kaldırımlarla süslüyordu*” sözleri ile İslâm sanat ve mimarisine olan hayranlığını ifade etmiştir (Carnotensis, 1969, s.117).

Şekil 1: Yukarıdaki Alıntıdan Yapay Zeka İle Oluşturulan Görsel

Haçlı Seferleri döneminde, Doğu'nun mimari ve şehircilik anlayışı, bölgeye gelen Avrupalılar üzerinde derin bir etki bırakmıştır. Özellikle Akkâ gibi şehirler, düzenli sokakları, zarif yapıları ve ihtişamlı tasarımlarıyla Avrupalı Haçlıların dikkatini çekmiştir. Şehirdeki evler, cam pencereler ve resimlerle süslenmiş, ince işçilikle yontulmuş taşlardan inşa edilmişti. Dar pencereler, cam panel kullanımı gibi özellikler taştan yapılmış evler için mükemmel bir yalıtım oluşturuyordu. Dolayısıyla Haçlıların yeni bir ev inşa ederken yerel modelleri taklit ediyorlardı (Prawer, 1972, s. 514-515).

Haçlılar Orta-Doğu topraklarına geldiklerinde, karşılaştıkları zorlu coğrafi ve siyasi koşullar nedeniyle ilk odak noktaları savunma yapılarını inşa etmek ve mevcut kaleleri tahkim etmek olmuştur. Bölgedeki Müslüman devletlerin gücü, daimî saldırı tehdidi ve stratejik bölgelerin korunma gerekliliği, Haçlıları savunma mimarisine öncelik vermeye zorlamıştır. Bu bağlamda hem yeni kaleler inşa edilmiş hem de mevcut olanlar yeniden düzenlenerek güçlendirilmiştir. Örneğin, Kudüs Krallığı'nın sınırlarını güvence altına almak amacıyla kıyı bölgelerinde ve iç kesimlerde birçok kale inşa edilmiş veya tahkim edilmiştir. Haçlılar kale yapımına Kral II. Baudouin döneminde başlamışlar ve Kerak, Beaufort ve Sahyun gibi devasa kaleler inşa etmişlerdir. Celile Gölü'nün kuzeyindeki Kal'âtü'l-Subayba, Kuzey Ürdün'deki Kal'âtü'l-Rabat, Tiberya'nın batısındaki Mount Tabor ve Mısır Sina'daki Kal'âtü'l-Sadr kaleleri bunlara örnek verilebilir (Petersen, 2016, s.188).

Haçlılar duvarın bütün bölümlerine komuta için stratejik olarak yerleştirilmiş kuleleri olan eş merkezli kaleler inşa ederek Levant üzerindeki konumlarını güçlendirmişlerdir. Avrupa'ya dönen Haçlılar bu yapı özelliklerini orada da devam ettirmişlerdir. Örneğin, Edward Galler'in Welsh Marshes üzerinde inşa ettirdiği kalenin tasarımı Kutsal Topraklarda Haçlıların inşa ettiği kalelere çok benzemektedir (Woon Cha, s.51).

Pringle, Latin Doğu'daki tahkimat sanatının Batı Avrupa'ya kıyasla daha güçlü olduğunu ifade etmektedir. XII ve XIII. yüzyıl boyunca Latin Doğu'da tahkimat sanatında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Ancak en önemli gelişme düşmanı, kuşatma kalelerini ve taş atma topçularını ana duvarlardan güvenli bir mesafede tutmak için tasarlanan makinelerdir (Pringle, 1999, s.167-168).

Haçlılar yanlarında Provence ve Toulouse tarzına hâkim inşaat ustalarını getirmişlerdir ancak mimari yapıları inşa ederlerken yerli ustaların önerilerinden de istifade etmişlerdir. Haçlılar Doğu'da özellikle sivri kemer kullanımını öğrenmişlerdir. Batı'da ilk sivri kemer örneklerini, Godefroi ve I.Baldwin'nin anneleri olan Ida von Lothringen tarafından inşa ettirilen iki kilisede görmek mümkündür (Runciman, 2008, s.322).

Kale yapımından sonra yeni toplumun, dini ve ibadet ihtiyaçları için kiliseler ve manastırlar inşa edilmiştir veya bu yapılar yeniden restore edilmiştir. Akkâ şehrinin kırk, Kudüs'ün otuz ve Sûr'un on altı kiliseye sahip olduğu bilinmektedir. Şapelleri içermeyen bir veya ikisi hariç bu kiliseler çağdaş Avrupa standartlarına göre oldukça sadedir. Kutsal Mezar Kilisesi ve Doğu Kilisesi gibi birkaç kilise görkemli mimariye sahipti. Kudüs, Nablus ve Akkâ'nın kiliseleri çok büyüktür ve bu şehirler birçok şapeli de içinde barındırmaktadır (Praver, 1972, s. 418).

Şekil 2: Yapay Zeka İle Üretilen Temsili Görsel

Britanya'da Haçlı temalı görüntüler ve hikâyeler dini binaların sanatsal açıdan dekore etmek için kullanıldı. Bazılarında Richard ve Selahaddin Eyyubi'nin düellolarını betimleyen yer döşemelerine sahiptir. Haçlı zanaatkârlar Suriyelilerin Antik Çağ'dan beri mükemmel oldukları süsleme, korniş, döküm ve görkemli taş oymacılığını öğrendiler (Gada, 2017, s. 20-21).

I. Haçlı Seferi ile birlikte, Doğu ve Batı'nın mimari ve sanatsal unsurlarını harmanlayan eserler Kutsal Topraklarda inşa edilmeye başlamıştır. Bu sentezin dikkat çekici örneklerinden biri, Kutsal Mezar Kilisesi'dir. Diğer Haçlı veya Bizans kiliselerinden farklı olarak bu yapı, Fransa ve İspanya'nın Romanesk kilise mimarisinin belirgin özelliklerini yansıtır. Yeni kilisenin en dikkat çekici özelliklerinden biri, hem iç hem de dış cephede kullanılan zarif kemerlerdir. Bu kemerler, Batı'da özellikle Burgundy bölgesinde yaygın olarak görülmektedir. Ancak, Haçlı mimarların bu tasarım ögesi için yalnızca Batı'ya yönelmelerine gerek kalmamıştır; zira Doğu mimarisi de kemer kullanımında oldukça zengindi. Örneğin, Mescid-i Aksa'nın dikkat çekici kemer yapıları, bölgedeki mimari geleneğin bir göstergesiydi. Doğu ile Batı'nın mimari tarzlarının bu birleşimi, Kutsal Topraklarda inşa edilen yapılara benzersiz bir estetik kazandırmıştır (Folda, 1992, s.174-175).

Haçlılar, Doğu'daki mimari deneyimlerinden öğrendikleri sivri kemer kullanımını Batı mimarisine entegre etmişlerdir. Bu yenilik, Batı Avrupa'da mimari tasarımları etkileyerek Romanesk mimariden Gotik mimariye geçişte önemli bir rol oynamıştır. Batı'da sivri kemerlerin ilk örnekleri, 1115 yılında inşa edilen Wast Kilisesi, Aziz Ulmar Kilisesi ve Cluny Manastırı'nda görülmüştür (Demirkent, 1997, s. 285). Bununla birlikte Latinlerin 1204'te Konstantinopolis'i ele geçirmelerinden sonra birçok Bizans mimari modeli Batı'ya taşınarak İtalyan sanatını etkilemiştir (Abulafia, 2012, s. 376).

Remle, Gazze ve Sebastiya'da Haçlılar tarafından inşa edilen kiliseler, Batı Avrupa'nın dini mimarisinin Doğu'ya taşınmasının önemli örneklerindedir. Aziz John'un türbesinin bulunduğu katedral ise Doğu'da inşa edilen ilk büyük Latin kilisesi olarak öne çıkar. Bu yapılar, Levanten Romanesk tarzıyla dikkat çekmiş ve mimari özellikleriyle Batı ile Doğu'nun sentezini yansıtmıştır (Folda, s.144).

Praver, Doğu etkisinin Haçlıların dini ve askeri mimarisinde görülmediğini ileri sürmüş ve bu yapılar üzerindeki Doğu etkisinin sınırlı olduğunu savunmuştur. Ona göre, kubbe gibi mimari unsurlar genellikle Haçlılardan önce inşa edilen kiliselerde veya camiden dönüştürülen yapılarda bulunmuş, ancak yeni inşa edilen Haçlı kiliselerinde nadiren kullanılmıştır. Daha sonraki dönemde yapılan Haçlı kiliseleri genellikle Romanesk üslubu benimsemiştir. Romanesk mimari, Normanların 1066 yılında İngiltere'yi ele

geçirmesinden sonra etkisini artırmış ve 11. yüzyılın sonuna kadar yaygın olarak uygulanmıştır. Bu mimari tarz, kalın taş duvarlar, az sayıda pencere, sade süslemeler ve yuvarlak kemerlerle karakterize edilmektedir. Haçlıların Doğu'daki inşaat faaliyetlerinde bu üslubun belirgin şekilde tercih edildiği görülmektedir. Norman ve Roman üslubu olarak da bilinen bu tarz, Doğu etkisine kapalı olsa da bazen dekoratif unsurlar yerel dokuyu yansıtmıştır (Gombrich, 2007, s.172).

Haçlılar, Kutsal Mezar Kilisesi'nde çan kulelerini inşa ederken modellerini Güney Fransa'daki mimari geleneklerden almışlardır. Bu süreçte, Batı Avrupa'nın stil ve figüratif sanatına bağlı kalınmış, yapıların tasarımında Batı'dan getirilen modellerin etkisi belirgin olmuştur. Ancak, Batı'nın herhangi bir model sunmadığı durumlarda, Haçlılar yerel mimari unsurları uygun buldukları ölçüde benimsemişlerdir (Prawer, 1972, s. 516). Prawer, Kutsal Toprakların özgün bir yerel sanata sahip olmadığını ileri sürmüş ve bu bölgedeki cenaze yazıtları, mühürler ve paraların tamamen Batı motiflerini takip ettiğini belirtmiştir. Ona göre, Haçlılar, basım sanatında yerel Hristiyan ve Müslüman zanaatkarların becerilerinden faydalanmış olmalarına rağmen, bu durum yerel bir sanat geleneğinin gelişimine yol açmamıştır. Korunan sanat eserlerini üreten sanatçıların Kutsal Topraklarda kalıcı olarak yerleşip yerleşmedikleri de belirsizdir. Prawer'e göre, bu sanatçılar genellikle Avrupa'da yetişmiş, daha sonra Doğu'ya göç ederek sanatlarını burada icra etmişlerdir. Bu durum, bölgedeki sanatsal üretimin Batı kökenli olduğunu ve Haçlıların, yerel sanatsal geleneklerden sınırlı ölçüde yararlandığını göstermektedir. (Prawer, 1972, s.462-66). Baş Rahip Daniel de Suriye'de Frankların birçok binaları yıktıklarını ve onların Batı tarzıyla inşa ettiklerini belirtir (Kiev, 1949, s.162).

Beytüllahim'deki Doğuş Kilisesi Latin krallarının taç giyme merkeziydi. Kutsal Mezar Kilisesi ise Latin Krallarının 1100'den 1187'ye kadar gömüldükleri yerdі ancak 1131'den itibaren ise taç giyme kilisesi oldu. 1106-1108 yılları arasında Kutsal Toprakları ziyaret eden Rus hacı Daniel Chernigov Franklar tarafından niş üzerine yerleştirilen Mesih'in canlı bir gümüş heykelinden bahseder. Kutsal Mezar Kilisesindeki tüm erken çalışmaların Batı Avrupa geleneklerine dayanması dikkat çekicidir (Folda, s.140).

Kudüs'te sanatın en önemli hamileri Haçlı kralları olsa da askeri emirler de sanatın desteklenmesi ve korunmasında önemli bir rol oynamıştır. Sanat, özellikle Kral Fulk, Kraliçe Melisende ve onların oğlu III. Baldwin'in (1131-1163) hükümdarlıkları döneminde en parlak dönemini yaşamıştır. Bu dönemde Kutsal Mezar Kilisesi büyük ölçüde tamamlanmış, ayrıca Kudüs'teki heykel atölyeleri üretimlerinde zirveye ulaşmıştır (Boas, 2005, s.191).

Haçlıların Doğu'da ürettikleri çalışmaların çoğu kaybolmuştur ancak günümüze ulaşmış olan çalışmalar da mevcuttur. Latin Krallığı döneminde yazılmış bu el yazmalarının Frank dönemi Doğu'suna ait olduğu belirlenmiştir. Bunların yalnız on dört tanesi tamamen dinî içeriklidir. Bunlar Mezmurlar, Latin Katolik Kilise 'sinde kullanılan kutsal kitaplar, dua kitapları, Katolik dinine ait ritüellerin bulunduğu kitaplar, üç evrensel kronikten oluşmaktaydı. Bu el yazmaları Kutsal Mezar ve Akkâ'daki manastırın yazı odasında muhafaza edilmiştir (Praver, 1972, s. 443).

Özellikle XII. yüzyıla ait el yazmaları kesinlikle Bizans sanatından esinlenerek yapılmıştır. Çarmıha gerilme ve Yükseliş ile bağlantılı olan İncil sahneleri doğrudan bir Bizans manastır yazı odasından kopya edilmiş gibi gözükmektedir (Praver, 1972, s. 444).

Bu tür sentezin bir başka bir örneği *Dominus illuminatio*'nun girişinde görülmektedir. Bu eserde İslâmi modellere benzeyen modeller kullanılmıştır. Bugün Paris'teki Bibliotheque de l' Arsenal'de muhafaza edilen ve "Arsenal İncili" olarak bilinen bu İncil görkemli bir süslemeye sahiptir (Praver, 1972, s. 447).

Kudüs Krallığı ve Akkâ'da faaliyet gösteren iki yazı odasına ait eserlerden bazıları günümüze ulaşmıştır. Kudüs'teki Kutsal Mezar Kilisesi'nin yazı odası, büyük olasılıkla XII. yüzyılın ilk çeyreğinde kurulmuş ve 1187 yılına kadar faaliyet göstermiştir. Bu yazı odası, 1229-1244 yılları arasında Kudüs'teki kısa Frank yönetimi döneminde yeniden aktif hale gelmiştir. Ancak bu yazı odasında üretilen eserlerden yalnızca birkaçı günümüze kadar gelebilmiştir. Bu eserlerin en dikkat çekici olanı, zengin süslemeleriyle tanınan ve dönemin sanatsal yetkinliğini ortaya koyan Kraliçe *Melisende Mezmurlarıdır*. (Boas, 2005, s.194).

Kraliçe Melisende Mezmurları, Kral Fulk'un hamiliğinde hazırlanmış ve bu eserin oluşturulması için en az yedi kişi görevlendirilmiştir. Eserin düzeni ve süslemeleri, Bizans sanatsal geleneği ile Haçlı sanatının belirgin bir sentezini yansıtmaktadır. Bu el yazması, Doğu ve Batı sanat unsurlarının özgün bir biçimde entegre edildiği yeni bir Haçlı sanat safhasını temsil etmektedir (Boas, 2005, s.141). Dua kitabında İslâm sanatında var olan geometrik desenler de kullanılmıştır (Asbridge, 1999, s.190).

Kutsal Mezar Kilisesinin yazı odasında üretilen diğer çalışmalar üç İncil ve bir dua kitabından oluşmaktadır. Bunlarda Kraliçe *Melisende Mezmurları* gibi önemli ölçüde Batı etkisini gösterir. Sanatçılar muhtemelen güçlü Bizans geleneğinin hâkim olduğu Güney İtalya'dandır. Dua kitabı sentezi hem Kuzey Avrupa hem de İtalyan unsurlarını içerir. Manastırın yazı odasına atfedilen üç el yazması bulunmaktadır. Bunlar *Riccardiano Psalter*, *Egertan Sanaramentory* ve Apamea Pontifical'dır (Boas, 2005, s.195).

XII. yüzyılda Kudüs, Batı Avrupa'nın farklı bölgelerinden gelen sanatsal etkilerin buluşma noktası haline gelmiştir. Özellikle Batı, Orta Fransa ve Güney İtalya gibi bölgelerin sanatsal özelliklerini yansıtan heykel okulları Kudüs'te kurulmuş ve bu okullarda görkemli heykeller üretilmiştir. Bu okullar, Haçlıların Doğu'daki varlığı sırasında Batı'dan getirdikleri sanatsal gelenekleri, yerel estetik anlayışlarla harmanlayarak yeni bir üslup geliştirmiştir. “ Temple Mount” ve çevresinde hala bu heykellerin örneklerini görmek mümkündür. Haçlı sanatının diğer alanları gibi bu çalışmaların bazı stilleri de Batı, Doğu ve yerel geleneklerin birleşmesiyle oluşmuştur. Jacoby'nin işaret ettiği gibi Haçlı atölyelerinin örneklerini Apulia, Molise, Abruzzive ve Güney İtalya'da görmek mümkündür (Boas, s. 192.). Kudüs ve Beytüllahim'de ise daha çok Bizans'tan etkilenmiş olan eserler vardır (Boas, 2005, s.192.) Kutsal Mezar Kilisesinin duvarlarının boyanması ve mozaikleri mükemmel Haçlı eserleri arasında sıralanabilir, fakat onlardan çok azı günümüze ulaşmıştır. Çarmıha Gerilme sahnesinin bir parçası Helena Şapeli'nin altında keşfedilmiştir (Boas, 2005, s.193).

Bu dönemde Batılı sanatçılar, Doğu'ya özgü zanaat yöntemlerinden etkilenerek seramik, deri, metal işçiliği ve ahşap oyma gibi alanlarda bu teknikleri kopyalamışlardır. Üretilen çanak çömleklerin büyük bir kısmı siyah renkte olup, gemiler geometrik motiflerle zenginleştirilmiştir. Doğu sanatına

özgü canlı seramik şeritler hem özel evlerin duvarlarını hem de kamu binalarını süslemek için yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Bu süsleme geleneği, yalnızca işlevselliği değil, aynı zamanda estetik unsurları da ön plana çıkarmıştır. Bununla birlikte, Haç motifleri ve Hristiyanlığa ait diğer semboller, bu zanaat eserlerinde Batı'ya özgü bir dokunuş ekleyerek, Doğu ve Batı sanat geleneklerinin bir araya geldiği özgün bir üretim biçimi ortaya koymuştur. Mutfak gereçlerinden dekoratif unsurlara kadar geniş bir yelpazede, bu birleşik sanat anlayışının etkileri gözlemlenmiştir (Benvenisti, 1970, s.324).

3. TIP ALANINDA BİLGİ VE UYGULAMALARIN DEĞİŞİMİ

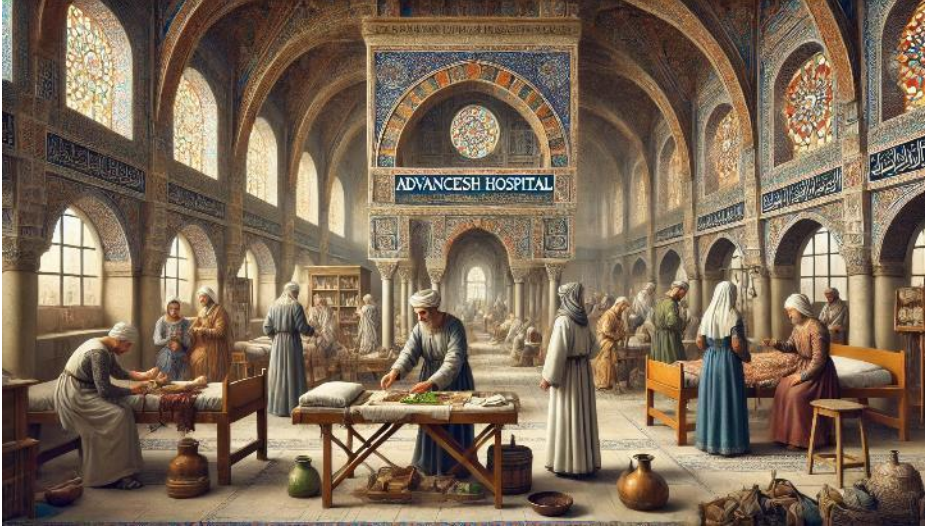
XI. yüzyılda Avrupa ve İslâm dünyasının tıp yöntemleri ve tedavileri karşılaştırıldığında, İslâm dünyasının bu alanda daha ileri bir seviyede olduğu açıkça görülmektedir. Bağdat, Cündişâpur, Mardin, Şam, Halep, Kahire ve Kurtuba'da çok sayıda ihtisas hastaneleri ve tıp okullarında eğitim muazzam şekilde devam ederken, Avrupa'da ilk defa XI. yüzyılda İtalya'nın güneyinde Salerno'da bir tıp okulu açılmıştı (Şeyban, 2014, s.175). Avrupa'da ise hastalıklar bitkisel tedaviler tılsım ve sihirli büyülerle tedavi edilmekteydi (Karaimamoğlu, 2017, s.51-52). Lyons, Orta Doğu topraklarına gelen Haçlıların tıp konusunda hiçbir şey bilmediklerini tedavilerinin daha çok şeytan çıkarma ayinlerinden yaralı kol ve bacakların kesilmesinden ibaret olduğunu söylemektedir (Lyons, 2012, s.29).

Üsâme ibn Münkız, Haçlıların garip tedavi yöntemleri ile ilgili olarak Frenk bir hekimin hasta olan bir kadını muayene ettikten sonra hekimin tedavi yöntemini şu şekilde aktarır *“Bu kadının başında şeytan var; ona sahip olmuş. Saçını kazıyın dedi. Saçını kazıdılar ve kadın yeniden onların hardal ve sarımsaktan ibaret olan perhizlerine devam etti. Kuruluşu daha da arttı. Bunun üzerine hekim şeytan onun başının içine girmiş dedi. Bir ustura alarak kafa derisini haç şeklinde çizdi. Çiziğin ortasından itibaren kafatası kemiği açılıncaya kadar deriyi soydu ve orayı tuzla doldurdu ve kadın öldü”*. (Münkız, 1992, s.169).

Hospitalye tarikatına mensup doktorlar Doğu'ya ilk geldiklerinde çoğunlukla iyi gıdalar, dikkatli bir beslenme ve manevi/psikolojik destekle hastaları tedavi etmişlerdir. Çünkü onlara göre asıl amaç hastaları tedavi etmek değil fiziksel ve ruhsal rahatlama sağlamaktır (Ensing, 2014, s.123).

Doğu'daki Franklar aynı dönemde Avrupa'daki hastanelerden daha çok gelişmiş bir tıbbi bakım standardına sahiptiler. Dönemin kaynaklarında Kudüs'te dört hastanenin varlığında bahsedilmektedir. Diğer hastaneler Akkâ, Nablus, Yafa ve Sûr şehirlerindedir. Kudüs, Akkâ ve Nablus'taki hastanelerde çoğunlukla hacılar profesyonel ve yetenekli doktorlar tarafından tedavi altına alınmıştır. Frank hastanelerindeki oldukça ileri yöntemler, Doğu'nun başlıca kentlerinde mevcut olan Arap tıbbi kurumların etkisiyle oluşmuştur. Kutsal topraklardaki hastaneler XIII. yüzyılda Batı'da gelişmeye başlayan hastaneler için bir prototip niteliğindedir. Haçlı Seferleri süresince yerel hekimlerin Frank

hekimlerine göre daha donanımlı olduğu görülmektedir. Willermus Tyrensis bu dönemde Frakların Latin doktorlarının tıbbi uygulamalarını küçümsediklerini, Frankların sadece Yahudilere, Samirilere ve Süryanilere güvendiklerini ifade etmektedir (Benvenisti, 1970, s.381).

Şekil 3: Yapay Zeka İle Üretilen Temsili Görsel

Tudelalı Benjamin, Kudüs'te dört yüz kadar şövalyenin yaşadığı bir hastaneden ve bu hastanede farklı yerlerden gelen hastaların tedavilerinin yapıldığından bahsetmektedir (Tudelalı Benjamin Sey, s. 49).

Hekimler, yalnızca tıbbi hizmet sunmakla kalmamış, aynı zamanda farklı sosyal gruplar arasında bir köprü görevi görmüşlerdir. Bu hekimler arasında yerli Hristiyan doktorlar da önemli bir rol oynamıştır. Usame ibn Münkız'ın anlattığı bir hikâye, bu durumu çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Kral Amaury, Mısır'ı ziyaret ettiği sırada Arap hekim Ebu Süleyman'ın yeteneklerinden etkilenmiş ve onu kendi saray hekimi yapmak istemiştir. Amaury, Ebu Süleyman'a mahkeme hekimliği görevini teklif etmiş, ancak Ebu Süleyman bu teklifi reddederek Kudüs'e geri dönmüştür. Bu olay, tıbbın kültürel ve sosyal ilişkiler üzerindeki etkisini gözler önüne sermektedir (Hitti, 1985, s. 46-47).

Hospitaller hastanın dini, etnik kökeni ve cinsiyetine bakmaksızın Kudüs'teki yoksul hastaları tedavi etmişler ve Müslüman hekimlerin fikir ve uygulamalarından yararlanmışlardır. Bununla birlikte entelektüel bilginin aktarımı kısmen mümkün olmuştur (Ensing, 2014, s.120-21). XI. ve XII. yüzyılda Yunan ve Arap tıp metinleri keşfedilmiş ve Latinceye çevrilmiştir (Ensing, 2014, s.122).

4. İLMÎ VE EDEBİ ETKİLEŞİM: BİLİMSEL VE KÜLTÜREL BİRİKİMLERİN AKTARIMI

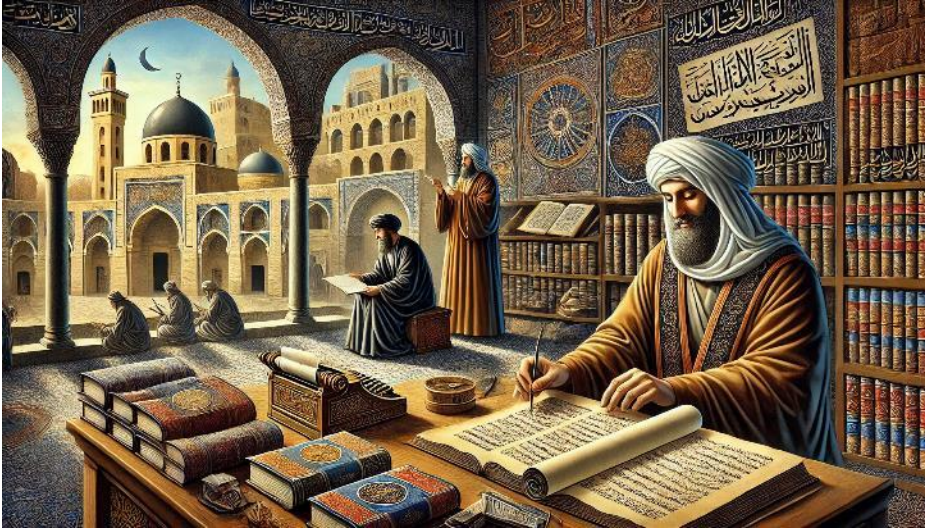
Haçlı Seferleri sırasında, İspanya ve Sicilya gibi bölgelerin aksine, Doğu'ya gelen Batılı aydınların sayısı oldukça sınırlıydı. Bu bölgeler, İslâm dünyasının zengin bilimsel ve entelektüel birikimini Avrupa'ya aktaran önemli köprüler olarak görülürken, Doğu'ya giden Haçlılar arasında bu birikimi sistematik olarak incelemeye yönelik bir eğilim yaygın değildi. Bathlı Adelard ve Antakyalı Stephan gibi isimler çeviri çalışmalarıyla öne çıkmış olsa da bu tür faaliyetler nadir bir istisna olarak kalmıştır. Haçlı Seferlerinin ticari yönü, Haçlıların Doğu'nun entelektüel ve bilimsel başarılarını benimsemesini engellemiş ya da bu konulara ilgisiz kalmalarına neden olmuş olabilir. Ancak, bu durumun kesin bir cevabı yoktur. Praver'e göre, Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında, Sicilya veya İspanya'ya kıyasla daha geniş bir temas olasılığı bulunmaktaydı (Praver, 1972, s. 525).

Praver'e göre, Haçlı Seferleri sırasında Doğu ile Batı arasındaki ilişkileri anlamak için sınır kavramını dikkate almak gerekir. Sınır, yalnızca askeri bir alan değil, aynı zamanda halklar ve kültürler arasında uzun süreli temasların gerçekleştiği bir alandır. Bu bölgelerde, iki kültürün birbirini tanınması ve kaynaşması mümkündür. Ancak, Birinci Haçlı Seferi ve sonrasında ortaya çıkan Avrupa kolonileri, bu tür bir kültürel etkileşim için gerekli koşullardan yoksundu. Ortak bir sınır ve temas bölgesi bulunmuyordu. İslam kültürünün merkezleri olan kentler, ele geçirildikleri sırada sistematik şekilde yağmalanmış ve bu kültürü taşıyan unsurlar büyük ölçüde yok edilmiştir. Manastır ve katedraller, bölgedeki entelektüel miras üzerinde kalıcı bir etki bırakmamış, çeviri merkezleri kurulmamıştı. Bu nedenle, Doğu ile Batı arasındaki temaslar büyük ölçüde maddi düzeyde kalmış, entelektüel bağlantılar ise oldukça sınırlı olmuştur. Ayrıca, Haçlı devletlerindeki yasal kurumlar ve prosedürler tamamen Avrupa kökenli kalmıştır (Praver, 1972, s. 528-529).

Claude Cahen, Hristiyan ve Müslümanlar arasındaki ilmi ve felsefi temasların sadece İspanya'da gerçekleştiğini Latin Doğu'da böyle bir temasın meydana gelmediğini ifade etmiştir. Hiçbir kahramanlık efsanesi Latin Doğu'da yazılmamıştır. Sadece *Chansons Des Chetifs* adındaki destan Batı'da ün salmıştır (Cahen, 2010, s. 173). Yahudilikten Hristiyanlığa geçen Pierre Alphonse, İslam'a ait bazı öğeleri Latinceye çevirmiştir. Benzer şekilde, Pierre

le Venerable de Kur'an'ı tercüme etmiştir. Ancak Latin Doğu'da ne bu tür çeviri faaliyetlerine ne de İslam'a karşı kayda değer bir ilgi bulunmaktaydı (Cahen, 2010, 172).

Bathlı Adelard, Salerno'ya gittikten sonra Arap ilmi ve bilimini öğrenmek için Doğu'ya geri döndü. Onun Arapça çalışmalarının niteliği ve kapsamı belirsizdir. Doğu'daki çeviri çalışmaları tam olarak bilinmemektedir. Muhtemelen Avrupa'ya dönünce bazı kitapları Latinceye çevirmiştir (d'Alvemy, 1982, s.440-41). Stephan adında bir Pisalı 1127 yılında el-Majusi'nin *Kamil'ül-Şina'ah al-Tıbbiyah*'ını Arapçadan Latinceye tercüme etmiştir. Ayrıca 1250 yılında Antakya'da Aristoteles'in bilimsel eseri Arapça *Sirr u'l-Asrar Secretum Secretorum* adıyla Trabluslu Philip tarafından Arapçadan Latinceye tercüme edilmiştir (Hitti, 1985, s.614).

Şekil 4: Yapay Zeka İle Üretilen Temsili Görsel (Bathlı Adelard)

Bununla birlikte Ricolde de Monte Croce, 1291'de Akkâ Memlûklerin eline geçtiğinde Bağdat'ta bir Dominiken misyoneri idi. Papa 1288'de Bağdat'a gönderdiğinde kırk beş yaşındaydı. Ricolde de Monte Croce, Tebriz ve Bağdat'ta Arapça öğrenmiş ve Bağdat'taki Mustansiriya Üniversitesi'nde ders almıştır. Ricolde'un en meşhur çalışması "*Contra Legent Sarracenorum*" Bağdat'ta kaleme alınmıştır (Düzgün, 2001, s.168-169).

II. Frederick de Arapçayı çok iyi biliyordu ve Doğu'daki âlimlerle görüşmelerde bulunmuştu. Şahinlerle ilgili kitabını yazarken Arapça kaynaklar

kullanmış ve onun mahkemesinde bilim adamları Arapça ve İbranice bilim ve felsefe çalışmalarını Latinceye tercüme etmiştir (Weltecke, 2011, s. 88).

XII. yüzyılın ortalarında Eski Ahit'in İspanyolca çevirisini yapan Antakya'nın baş diyakozu İspanyol Amalric, Kutsal Toprakların seyahat rehberini yazmış ve bu şehirdeki çevirmenlerin büyük okulunun kurucusu olan Toledo'nun başpiskoposu Raymond'a ithaf etmiştir. Amalric'in İbranice ve belki de Aramice hakkındaki bilgisi ilgi çekicidir.

Edebiyat alanında, Chaucer'in *Squires Tale* adlı eserine *Binbir Gece Masalları* ilham kaynağı olmuştur. Boccaccio'nun *Decameron* eseri ise Doğu kökenli sözlü hikâyelerin birçoğunu barındırmaktadır. Ayrıca, *The Holy Grail* efsanesinin, Suriye'deki orijinaline sadık bir şekilde korunduğu belirtilmektedir (Hitti, 1985, s. 615). Haçlılar, Arap edebiyatı aracılığıyla *Kelile ve Dimne* ile *Binbir Gece Masalları* gibi Doğu'ya özgü hikayeleri ve masalları Avrupa'ya taşımışlardır (Demirkent, 1997, s.285)

Selâhaddîn Eyyûbi, akıllı bir yönetici ve cesur bir kahraman olarak hem Hıristiyanlıkta hem de İslam'da romantik bir figür olmuştur. XIV. Yüzyılda Dante onu diğer Hıristiyan olmayan fakat cesaretleri ile hayran olunan figürlerle aynı konuma yerleştirmiştir. Dante şiirinde şunları yazar;

Elektra'yı gördüm,

Hektor, Aeneas ve birçok Truvalı lordları,

Şahin gözlü Sezar'ı,

Ve büyük Selahaddin'i gördüm. (Koenigsberger, 1987, s.194-195).

Haçlı egemenliği altındaki Kudüs'te yükseköğrenim kurumlarının varlığına dair kanıtlar yetersizdir. Şehirde bazı kuruluşlar vardır fakat onlar Batı ile karşılaştırıldığında çok azdır. Şehirde ilahiyat çalışmaları için bir merkez kurulmuştur. Muhtemelen bu okulun yöneticisi Pisa'nın gelecekteki kardinali John'du. Bu okulun önemli çalışmalara imzasını atan belki de krallığın en bilinen entelektüeli, kronikçisi ve başpiskopos Willermus Tyrensis idi. O, Latin Doğunun en meşhur çağdaş yazarıdır. *A History of Deeds* ve Doğu Hükümdarları üzerine yazdığı kayıp çalışmasının her iki eserini de Kral

Amaury'nin talebi ile yazmıştır fakat bu tür kurumlar sınırlıydı çünkü onlar Batı'daki entelektüel ortamdaki uzaklıklar (Boas, 2005, s.34).

Benjamin Kedar'a göre, Kudüs katedral okulu veya Doğu Akdeniz'in başka bir bölgesinde yükseköğrenimin devam ettirilmesi mümkün değildir. Bu durum, bölgedeki entelektüel faaliyetlerin sınırlı olduğunu ve eğitimin sürekliliği için gerekli altyapının eksik olduğunu göstermektedir. Willermus Tyrensis gibi bazı önemli entelektüeller, yükseköğrenimlerini sürdürmek için Batı'ya gitmeyi tercih etmiştir. Kutsal Topraklarda entelektüel üretim oldukça sınırlı kalmış ve sadece birkaç kişi bu alanda dikkat çekebilmiştir. Bunlar arasında, kutsal yerler üzerine tezler yazan Rogero Fredal ile iki rahip, Achard ve Geoffroi, kayda değer isimler olarak öne çıkmaktadır (Boas, 2005, s.34). Kudüs'te tıp ve diğer disiplinlerin özel olarak öğretildiğine dair kesin kanıtlar bulunmaktadır. Bu dersler, doktorlar ve filozoflar tarafından verilmiş olup, bu akademisyenlerin çoğu ya Batı'da ya da komşu ülkelerde eğitim görmüştür. Bu durum, Kutsal Topraklar'da entelektüel ve sanatsal faaliyetlerin tamamen yerel değil, büyük ölçüde dışarıdan gelen bilgi ve becerilerle şekillendiğini göstermektedir. Bazı disiplinler ise doğrudan okullarda öğretilmekteydi. Bunlar arasında yazı yazma, heykel yapımı, ikon ve fresk resimleme gibi güzel sanatlar yer almaktaydı (Boas, 2005, s. 34).

Özetle, Orta Doğu'da Müslümanlar ve Hristiyanlar arasındaki ilmi ve edebi etkileşim, İspanya ve Sicilya'daki kadar yoğun gerçekleşmemiştir. Bununla birlikte, sınırlı da olsa bu etkileşimlere dair bazı örnekler mevcuttur. Bu örneklerden biri, dönemin önemli tıp eserlerinin Arapçadan Latinceye çevrilmesidir. Bathlı Adelard ve Antakyalı Stephan, bu alanda öne çıkan isimler arasında yer almış ve İslâm dünyasının bilimsel birikimini Batı'ya aktarmada önemli bir rol üstlenmişlerdir. Haçlı Seferleri sırasında Doğu'ya ait bazı bilgiler Avrupa'ya gitmiş ve Batı Edebiyatını etkilemiştir. Bu etkileşimlere Chaucers'in *Squires Tale*'si Boccaccio'nun *Decameron*'u, Dante'nin *Commedia* adlı eserleri ve *The Holy Grail* efsanesi örnek verilebilir. Bununla birlikte Kudüs'te tıp, heykel, güzel sanatlar gibi alanlarda ders veren kurumlar vardı.

5. HAÇLI SEFERLERİNİN ASKERİ TEKNOLOJİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Haçlıların Müslümanlardan etkilendiği bir diğer alan, askeri teknoloji ve bu alandaki uygulamalardır. S. Atiya'ya göre, Haçlı Seferleri sırasında Avrupalılar, Yunanlılar ve Araplarla doğrudan temas kurmuş, bu temas Avrupa'nın askeri sistemi üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Sürekli tehdit altında yaşayan Haçlılar, savaş sanatlarındaki yeniliklere karşı oldukça duyarlıydılar ve bölgedeki askeri teknolojileri öğrenmeye ve uygulamaya açık bir yaklaşım sergilemişlerdir. Bu etkileşim, özellikle kuşatma teknikleri, savunma yapıları ve savaş araçları konularında kendini göstermiştir. Müslümanlardan öğrenilen savaş makineleri ve stratejiler, Avrupa'da hem savaş tekniklerinin hem de savunma yapılarının gelişmesine katkı sağlamıştır. Atiya'nın vurguladığı önemli kazanımlardan biri, askeri yapılarda kullanılan iş makinelerinin tanınmasıdır. Mısır ve Kudüs'teki kalelerde ve müstahkem duvarlarda yaygın olarak bulunan bu iş makineleri, Doğu'nun savaş teknolojisinin önemli bir parçasıydı. Bu teknoloji, Haçlılar tarafından Batı'ya aktarılmış ve Avrupa askeri sistemine entegre edilmiştir (Gada, 2017, s. 22).

Haçlı Seferlerine kadar Batı'da var olan savunma dört köşeli kulelerden ibaretti. Haçlılar Doğu'da tank oldukları gibi büyük ve içinde istihdam edilebilen şatolar yaparak bu şato modellerini Avrupa'ya götürdüler. Büyük kale inşaları, savunma ve kuşatma stratejileri, zift kullanımı gibi birçok yeniliği Avrupa'ya taşıdılar (Demirkent, 1997, s. 285). Haçlılar, Doğu'da kuşatma aygıtları, ateşli silahlar ve su torbaları gibi savaş teknolojilerinin yanı sıra, askeri tatbikat ve izcilik gibi stratejik beceriler de kazanmışlardır (Lamb, 2012, s. 367).

Franklar, Suriye'de tatar yayının kullanımını, şövalyelerin daha ağır zırh giymesini, askeri taburlarda tabar ve nökerin istihdamını öğrenmişlerdir. Ayrıca, askeri istihbarat taşımak için kullanılan güvercinlerin ve geceleri sinyalleşmek için ateş kullanımının önemini de kavramışlardır. Bunun yanı sıra, Franklar, şövalyeliğin tüm kurumlarını Suriye'de organize etmişlerdir. (Hitti, 1985, s.615-616). Ayrıca, açılı ve ileri konik miğferler, sertleştirilmiş deri zırhlar ve büyük hançerler gibi farklı Doğu silahları da Haçlılar tarafından benimsenmiştir. Bu silahlar, Bizans ve İslam kültürünün etkilerinden

esinlenerek Haçlıların savaş ekipmanlarına dahil ettiği unsurlar arasındaydı (Gada, 2017, s. 23).

Şekil 5: Yapay Zeka İle Üretilen Temsili Görsel

Askalan Savaşı sırasında Haçlı ordusu, alışılmışın dışında bir savaş düzeni uygulamıştır. Dokuz tümen halinde düzenlenen ve her biri üç safhalı süvari ve piyadelerden oluşan bu taktik, Bizans yerine Orta Asya Türkleri ve Çin askeri stratejilerine dayanıyordu. Zamanla bu yöntem, Haçlıların klasik savaş taktiği haline gelmiştir. Bu teknik muhtemelen, din değiştiren Müslümanlardan öğrenilmiştir (Nicolle, 2011, s. 84).

Lynn White ise Bizans silahlarının kullanımı ve biçimlerinin bile Batı'dan kopya edildiğini ve Müslümanların Hristiyanların baskılı kalkanlarının parlaklığına hayran kaldıklarını belirtir. Hatta Müslüman hanedan armalarının temel konseptinin büyük ölçüde Franklardan esinlenerek yaptıklarını söyler. Bu durum, askeri ve kültürel etkileşimlerin iki yönlü olduğunu göstermektedir (White, 1962, s.34). Bilindiği gibi, kuşatma kuleleri gibi el silahları genellikle keresteden üretilmektedir. Ancak Yakınoğu'da kereste kıtlığı nedeniyle Müslümanlar bu konuda dezavantajlı durumdayken, Haçlılar bu alanda daha avantajlıydı. Haçlılar, bu kuşatma kulelerini yalnızca etkin bir şekilde kullanmakla kalmamış, aynı zamanda Yakınoğu'ya bir model olarak tanıtmışlardır (Ülgen, 2011, s.131).

6. DİNLER ARASI İLİŞKİLER: MİSYONERLİK VE DİN DEĞİŞTİRME VAKALARI

Papa II. Urbanus, Kasım 1095'te Clermont Konsili'nde yaptığı konuşmasında, Haçlı Seferi'nin amacını “inançsızların ayakları altında ezilen Kudüs'ün kurtarılması ve Doğulu Hristiyan kardeşlere yardım edilmesi” olarak açıklamıştı. Bu nedenle, Papa'nın başlangıçta Müslümanları Hristiyanlığa döndürmek gibi bir hedefi bulunmuyordu. Hatta, Urbanus'un konuşmasında milletlerin din değiştirmesine dair herhangi bir vurgu yapmaması, bazı çevrelerce eleştirilmiştir (Düzgün, 2004, s.77).

Prawer, Latin Krallığı'nın hiçbir zaman bir misyoner topluma dönüşmediğini savunmaktadır. Ona göre, krallık kendisini misyonerlik faaliyetlerinden sorumlu görmemiş ve kutsal yerlerin korunması dışında manevi bir hedef taşımamıştır. Benzer şekilde, Clairvauxlu Bernard da Haçlıların esas amacının Müslümanları Hristiyanlığa döndürmek değil, günahlarından arınmak ve kınanmaktan kaçınmak olduğunu ifade etmiştir. Bu değerlendirmeler, Haçlıların dini motivasyonlarının daha çok kişisel kurtuluşla sınırlı olduğunu göstermektedir (Prawer, s.510).

Haçlı Seferleri döneminde, Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında din değiştirme vakaları yaşanmış ve bu durum, dönemin karmaşık sosyal ve siyasi yapısının bir yansıması olmuştur. Bu vakaların arkasında genellikle ölüm korkusu, ekonomik zorluklar, sosyal baskılar ve siyasi çıkarlar gibi çeşitli sebepler yatmaktaydı. Ölüm korkusuyla din değiştirenlere bir örnek olarak, Alman-İtalyan birliklerinin lideri Reginald gösterilebilir. Haçlılar İznik'e geldikleri zaman I. Kılıç Arslan'ın su kuyularını zehirlemesiyle birlikte su sıkıntısı çekmeye başlamışlardır. Susuzluk nedeniyle zor durumda kalan Reginald ve adamları, hayvanlarını kesip kanlarını içerek ve toprağı kazarak nemden faydalanmaya çalışmış, ancak bu çabalar yetersiz kalmıştır. Çaresiz kalan Reginald, Türklerle görüşmelere başlamıştır. Yapılan müzakereler sonucunda, birliklerinin sözde bir saldırı düzenlemesi konusunda anlaşmaya varılmıştır. Reginald kaleden ayrıldıktan sonra, içeride kalanlar Türk saldırılarına karşı koyamamış; bir kısmı öldürülmüş, bir kısmı ise esir alınmıştır. Sonuç olarak, Reginald ve beraberindekiler Müslümanlığı kabul etmiştir (Usta, 2011, s.710).

Ölüm korkusuyla din değiştirme vakalarına bir diğer örnekte Albertus Aquensis'in kroniğinde geçmektedir. I. Kılıç Arslan, Haçlıların İznik'i kuşattığı sırada Haçlı ordusuyla ilgili bilgi almak için iki casus vazifelendirmişti. Fakat bu casuslar Haçlılar tarafından fark edilmiş biri öldürülmüş diğeri ise esir alınmıştır. Esir alınan bu kişi işkence altındayken Kılıç Arslan'ın ordusuyla ilgili Haçlılara bilgi vermiştir. Akabinde gözyaşları içinde Hıristiyan olmak istediğini dile getirmiştir. Haçlı liderleri casusun bu talebini kabul etmişlerdir. Bu hikâyede ise casus, yaşamını devam ettirmek için Hıristiyanlığı kabul etmiştir (Usta, 2011, s. 695).

Reginald ve adamlarının Müslümanlığa geçmesi gibi, Haçlı Seferleri sırasında din değiştirme veya dini davetlere ilişkin başka olaylar da yaşanmıştır. Bu bağlamda, Pierre L'Hermite'in Antakya'da Kürboğa'yı Hristiyanlığa davet etmesi dikkat çekicidir. Hermite, Kürboğa'ya ilettiği mesajda böyle bir şart olmamasına rağmen, kendi inisiyatifiyle onu Hristiyanlığı kabul etmeye çağırmıştır. Hristiyanlığı kabul ettiği takdirde kendisine zarar verilmeyeceğini ve Fatimilere karşı bir ittifak kurulabileceğini söylemiştir (Düzgün, 2004, s.78-79).

Şekil 6: Yapay Zeka İle Üretilen Temsili Görsel

Sosyal ve ekonomik sebeplerle de din değiştirmeler gerçekleşmiştir. Antakya'nın Haçlıların eline geçmesinden sonra Kürboğa'nın şehri kuşattığı sırada Haçlılar yiyecek noktasında ciddi problemler yaşamaktaydı. Grand-

Mesnil Kontu Guillaume, Etienne de Blois ve Peter the Hermitte gibi meşhur Haçlı liderlerinin bile savaşın getirdiği açlık sorunları dolayısıyla kentten ayrıldıkları düşünüldüğünde bu tür sosyal ve ekonomik sıkıntıların halk arasında daha çok cereyan etmesi yüksek ihtimaldir. Willermus Tyrensis, yakın tehlikenin neden olduğu panik, zorluk ve açlığa karşı zayıflıklarından ötürü Haçlılardan bazılarının Müslümanlara sığındıklarından, ahlaksızca İsa'nın öğretilerini ve inancını inkâr ederek Müslümanlara bilgi verdiklerini aktarmaktadır (Usta, 2011, s.701).

Bununla birlikte Müslümanları Hıristiyanlığa döndürmek için bazı ikna çabaları da olmuştur. Ağustos 1099'da Remle'nin yöneticisi bir Müslüman, Askalon savaşında Haçlılara yardım etmiş ve Godfrey, Hıristiyanlığı kabul etmesi için bu Müslümanı ikna etmiştir. Hıristiyanlığı kabul eden bir Müslüman, Hıristiyanlara yapacakları sefer ve güzergahın fizibilitesi hakkında bilgi vermiştir. Haçlı liderlerinden Baldwin bir Müslüman'ı yanında yetiştirmiş ve kâhya olana kadar onu yakın hizmetine almıştır fakat 1100'de tekrar Müslüman olan bu şahıs Sayda'da mahsur kalan Müslümanlarla plan yaparken yakalanmış ve derhal asılmıştır (Kedar, 1993, s.156.). Yine 1266'da Sultan Baybars, bir kuşatmasında ele geçirdiği iki esirden biri Baybars ile kalmak istemiş ve İslâmiyet'i kabul etmiştir. İbn u'l-Furat'a göre o, "Brother Leon" olarak adlandırılan bir Tapınak Şövalyesi idi. (Hillenbrand, s.377-378).

Üsâme ibn Münkız, babasının yanına getirilen Frenk esirler arasında genç bir kadın olduğundan ve bu kadının oğlunun İslâmiyet'i kabul ettiğinden, gencin ibadetleri yapış tarzından İslamiyet'i kabul edişinin samimi olduğunu anladığını ifade eder. (Münkız, s.166). Haçlı Seferleri esnasında Türkler zor durumda kalan Haçlılara yiyecek vermiş ve yaralı olanları tedavi etmişlerdir. Türklerin şefkati ve merhameti karşısında üç binden fazla Haçlının Müslüman olduğu söylenmektedir. Bir Haçlı kroniğinde "*Ey hıyanetten daha zalim olan merhamet*" haykırışıyla Türklerin merhametinden etkilenen Haçlıların din değiştirdiğini ve din değiştirmeleri için Türklerin bir baskıda bulunmadığı ifade edilmektedir (Turan, 2005, s.62). Üçüncü Haçlı Seferi görgü tanıklarından olan Ambroise, Müslümanlara katılan Haçlıları anlatırken adamlarının çoğunun açlık ve kıtlık çektiklerini onların Tanrılarını terk ederek Türklere sığındıklarını (Omoush, 2011, s. 144).

Bununla birlikte Hıristiyanlığı kabul eden Müslümanlar da olmuştur. Suriye’de Nizari İsmailîlerin lideri Reşidüddin Sinan, Tapınak Şövalyelerinin kendilerinden yıllık olarak 2000 parça altın haracı almamaları halinde kendisi ve müritlerinin Hıristiyan olacaklarını bildirmek üzere Kudüs Kralı Amaury’e bir elçi göndermiştir (Usta, 2018, s. 81). Akkâ piskoposu Jacques de Vitry, Papa’ya yazdığı mektupta doğulu Müslümanların dilinde vaazlar verdiğini ve birçok doğulunun vaftiz edildiğini ifade etmektedir. Ayrıca Doğulu Müslümanların sağlam bir öğreti ile kolaylıkla kendi dinlerine dönüşürebileceğini ilave etmektedir (Mouss, 1960, s.97).

Yukarıda da belirtildiği gibi ilk Haçlıların Müslümanları Hıristiyanlığa döndürmek gibi bir amaçlarının yoktu fakat bu durum Haçlı Seferlerinin sonlarına doğru değişmiştir. Bu durum büyük ihtimalle Eyyübîler ve Memlûkler karşısında Haçlıların güçsüz kaynaklanmaktadır hatta Batı dünyası bu duruma bir çare bulmak için Moğollarla irtibata geçmiştir. Tarikat rahipleri Moğolları Hıristiyanlığa döndürmek için mücadele etmişlerdir (Usta, 2011, s.710-711).

Haçlı savaşlarının başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Raymond Lull gibi din adamları aracılığı ile barışçıl yöntemler ile savunma devam etmiştir. Raymond Lull, şiddet yerine ikna etme yönteminin gerekliliğini düşünen ve Doğu çalışmalarını vurgulayan en eski Avrupalı olmuştur. Raymond bir köleden Arapça öğrenmiş ve misyonerlik faaliyetleri için Cenova’dan Tunus’a gitmiştir ve onun çalışmaları neticesinde birçok Müslüman Hıristiyan olmuştur. (Peers, 2000, 6-7). Raymond ile birlikte Haçlı ruhu yeni bir amaca dönüşmüştür. Suriye’de hâlâ aktif olan Karmelitler Tarikatı 1157 yılında bir Haçlı tarafından kurulmuştur. XIII. yüzyılın başında Avrupa’da Fransisken ve Dominiken tarikatları da kurulmuştur ve temsilcileri Suriye’nin kasabalarında vaazlar vermiştir. Yüzyılın sonunda Beyrut’ta büyük bir Fransisken kilisesi vardır.

Clairvauxlu Bernard, Tanrının kullarının inançsız ve isyankâr oldukları için İkinci Haçlı Seferinin başarısız olduğunu düşünmektedir. Aziz Bernard İkinci Haçlı Seferinin başlatılması için Avrupa soylularına ve din adamlarına mektuplar yazmıştır. Vezelay’da İkinci Haçlı Seferinin vaazını vermiştir. (James, 1998; Boysel, 2009). Aziz Bernard, Tapınak Şövalyeleri için kaleme aldığı tezde, şövalyeliği metaforik ve ebedi bir çerçevede ele alarak ikili bir

kavram olarak tanımlamıştır. Bu yaklaşımında, Tapınak Şövalyelerini hem fiziksel bir savaşa hem de manevi bir mücadeleye çağırmıştır. Bernard'a göre, dünya askerler ve keşişlerle doludur; ancak aynı anda hem asker hem de keşiş olabilen kişiler oldukça nadirdir. Tapınak Şövalyelerini, bu iki rolü birleştirerek hem dünyevi hem de manevi bir görev üstlenmeye davet etmektedir (Evans, 2000, s.169). 1219'da Fransisken tarikatının kurucusu Assisili Francis'in Mısır'da Eyyûbî mahkemesini ziyaret ederek el-Kâmil ile dinî tartışmalarda bulunduğu söylenir. Dominiken piskoposu Trabluslu William, Müslümanlar üzerine *Tractus de Statu Saracenorum* adlı Orta Çağın en donanımlı tezlerinden birini yazmıştır. Trabluslu William, Kutsal Toprakların iyileştirilmesi için askeri seferlerden ziyade misyonerlik faaliyetlerinin gerekliliğini savunmuştur (Hitti, s.625-626).

Bununla birlikte Haçlı Seferleriyle birlikte Hıristiyanların İslâm dini ve Müslümanlara karşı algıları değişmiştir. Özellikle Haçlı Seferlerinin başladığı XI. yüzyılda Batı'da İslâm dini ile ilgili bilgiler az ve belirsizdi. Rahipler ve üst sınıftan bazı kimseler Müslümanların tek tanrılı bir dine mensup olduklarını biliyorlardı fakat bu bilgi halkın büyük kesimi tarafından bilinmiyordu. Serazenler, İsmaililer, Araplar, Berberiler, Türkler ve İranlılar için “pagan” ifadesi kullanılmaktaydı (Cardini, 2004, s. 93). Bunun örneği *Gesta Francorum* kroniğinde görülmektedir. *Gesta*'da Türkler, Araplar, Serazenler ve Persler barbar ve putperest olarak geçmektedir. (*Gesta Francorum*, s. 20). 1136'da yazılmış olan *Commentary on Lamentations* adlı eserde doğulu Müslümanların ve Türklerin bir Tanrı'ya inandıklarını ifade etmiştir (Düzgün, s.162-165).

XIII. yüzyılda İslâm coğrafyasını gezen İtalyan bir seyyahın “*O gaddar bildiğimiz Müslümanlar arasında öyle mükemmel şeylerle karşılaştık ki, doğrusu hayrete düşmekten kendimizi alamadık. İlim tahsiline olan düşkünlükleri, namaz esnasında sergiledikleri huşû, fakirlere gösterilen merhamet, Allah'a, Peygamber'e kutsal yerlere duyulan saygı, vakar ve haysiyet, yabancılara gösterilen cömertlik, akrabalarına olan bağlılıkları...*” (Şeyban, 2014, s.121) sözlerinden zaman içerisinde Hıristiyanlardaki Müslüman ve İslâmiyet algısının değiştiği görülmektedir.

7. HAÇLILAR VE MÜSLÜMANLAR ARASINDA GÜNDELİK YAŞAMDAKİ ETKİLEŞİMLER

Müslümanlar ve Haçlılar arasında, kıyafet ve yaşam tarzı açısından birbirlerine uyum sağlayan bireyler bulunmaktaydı. Özellikle Haçlılar, Doğu'nun sıcak iklim koşullarına alışabilmek için yerel giyim tarzını benimsemişlerdir. Bu durum, pratik nedenlerden kaynaklanmış olup, kültürel bir etkileşimden ziyade, yaşamsal gerekliliklerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Haçlılar, genellikle sıcak havalarda vücutlarını koruyabilmek için bol ve hafif kumaşlardan yapılan kıyafetler giymeyi ve güneşten korunmak amacıyla ağır şapkalar kullanmayı tercih etmişlerdir. Bununla birlikte Haçlılar yerel yemek kültürünü de benimsemişlerdir. Usame bin Munkız, bir Frank'ın evinde misafir olduğunda, evde bir Mısırlı aşçının çalıştığını ve Frankların kendi yemekleri yerine Doğu mutfağını tercih ettiklerini anlatır (Hitti, 1985, s. 45).

Şekil 7: Yapay Zeka İle Üretilen Temsili Görsel

Üsâme İbn Münkız'ın şu kaydı, Haçlıların Doğu yemeklerini benimsediklerini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. *“Frenklerin önceki seferlerinde gelmiş yaşlı kuşaktan bir şövalyenin evine vardık. Kütükten düşürülmüş, hizmetten alınmıştı. Antakya'da bir mülkü vardı ve o mülkün geliriyle geçiniyordu. Şövalye son derece temiz ve leziz yiyeceklerle dolu olağanüstü bir sofraya kurdu. Yemekten kaçındığımı görünce gönül rahatlığıyla*

yiyebilirsin. Ben Frenk yemekleri yemem. Yemekleri, kendi pişirdiklerinden başka bir şey yemeyen Mısırlı kadınlarımız pişiriyor. Ayrıca, evimize kesinlikle domuz giremez dedi. Çekine çekine yedim. Sonra oradan ayrıldık” (Münkız, 1992, s.176-177).

Haçlıların günlük yaşamlarında Müslümanlardan etkilendiğini gösteren bir örnek, Akka Piskoposu Jacques de Vitry'nin Papa Honorius'a yazdığı mektupta yer almaktadır. Vitry, mektubunda Haçlıların alışılmadık bir şekilde tavuk ve piliç üretimine başladıklarından söz etmektedir. Dimyat yakınlarındaki bir adadan bahseden Vitry, burada yaşayanların piliç üretiminde ilginç bir yöntem kullandığını belirtmiştir. Adanın sakinleri, yumurtaları tavukların altına koymak yerine sıcak fırınlara yerleştirerek civcivlerin hızla çıkmasını sağladıklarını, Haçlıların, bölgedeki yerel kültürden etkilenecek kendilerine özgü tekniklerle piliç üretmeye başladığını Papa'ya aktarmıştır (Barker-Bate, 2010, s.113).

Hindistan'da Budist rahiplerin ibadet sırasında kullandığı ve daha sonra Müslümanlar tarafından benimsenen "tesbih," Haçlılar aracılığıyla Avrupa'ya taşınmış ve Batı Katolik kiliselerinde kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca, Müslümanlardan öğrendikleri Hint kökenli satranç oyununu, telli bir çalgı olan tamburu ve nakkareyi de Avrupa'ya götürmüşlerdir (Demirkent, 1997, s. 285).

Haçlı kadınlarının Arap kadınlarının kıyafetlerinden etkilendiklerine dair bir örnek de İbni Cübeyr'in *Seyahatnamesi*'nde görülmektedir. İbni Cübeyr, Sûr'daki bir Frank düğününde gelinin kıyafetinin altın işlemeli ipekten olduğunu ve takıları ile aheste aheste yürüdüğünü ve düğüne katılan Hıristiyan kadınların değerli elbiseler giydiklerini ve pahalı takılar taktıklarını anlatmaktadır (İbn Cübeyr, 2003, s.228).

Kudüs Patriği Lozanlı Gerold'un Papa Gregory'e yazmış olduğu mektupta Kralın Müslüman kıyafetlerini benimsediği görülmektedir. Gerold of Lausanne “ *Mesih'in ordusu bu durumdan ne kadar nefret etse de İmparator Serazenler gibi giyiniyor ve yaşıyor, dansçılarla içki içiyor ve eğleniyordu”* şeklindeki sözleriyle Haçlı Kralının giyiminden duyduğu rahatsızlığı Papa'ya iletmiştir (Barker-Bate, 2010, s.134). Bununla birlikte kamuoyunun Doğu tarzında giyim ve yaşama karşı oldukları da yönünde de bilgiler vardır. Örneğin, Selâhaddin Eyyûbî ile yakın arkadaşlık kurmak isteyen Champagneli

Hengry, Selâhaddîn-i Eyyûbî'ye “*Biliyorsun ki türban ve tuniğin kullanımı aramızda bir onursuzluktur fakat senin için giyeceğim*” demiştir (Prawer, s. 520). Öte yandan, Franklar, Müslümanların kendi kıyafetlerini benimsemelerini önlemek amacıyla çeşitli tedbirler almışlardır. Bu durum, Haçlı yönetiminin kültürel sınırları koruma ve kendi kimliğini muhafaza etme çabasını yansıtmaktadır. 1120 yılında Nablus Mahkemesi, Frank kıyafetleri giyen bir Müslümanın Kralın insafına bırakılacağına dair bir karar almıştır. Bu tür tehdit ve yasaklar, yerel halkın Batı kültürüyle olan etkileşimini sınırlandırmayı ve bu şekilde Frank kimliğini güçlü tutmayı hedeflemiştir (Prawer, s. 519).

SONUÇ

Haçlı Seferlerinin Kutsal Toprakları Müslümanların elinden alma hedefi tam anlamıyla başarıya ulaşmadı ancak Avrupa'nın özellikle ekonomik yapısında büyük değişimlere yol açtı. Haçlılar ve Müslümanlar arasında kültürel anlamda bir etkileşim olduğu, ancak bunun çoğunlukla yüzeysel, pragmatik ve sınırlı bir düzeyde gerçekleştiği söylenebilir. Ticaret, askeri teknoloji, tıp ve gündelik yaşam gibi alanlarda karşılıklı bir alışveriş yaşansa da bu etkileşim genellikle savaş koşullarının ve pragmatik ihtiyaçların bir ürünü olmuştur. Dini ve kültürel sınırların koruma altına alınması, bu etkileşimlerin derinleşmesini engellemiştir. Dolayısıyla, bu süreçte daha çok bir karşılıklı öğrenme ve sınırlı bir adaptasyon yaşanmıştır.

Bununla birlikte Müslüman mimarisi, sanatı ve yaşam tarzı, Haçlıların Doğu'daki varlığı sırasında Batı kültürüne bazı unsurlar kazandırdı. Özellikle sivri kemerler, mozaikler ve freskler gibi mimari ve sanatsal detaylar, Haçlılar aracılığıyla Batı'ya taşındı. Özellikle savunma yapıları ve kullanılan araçlarda Doğu etkisi bariz bir şekilde görülür. Haçlılar Doğu'nun mutfak kültürünü ve günlük yaşam pratiklerini benimseyerek zeytinyağı, baharatlar ve egzotik tatları Batı sofralarına taşıdı. Bazı dönemlerde iki toplum, birbirlerinin kutsal yerlerini ziyaret edebiliyor, ticari anlaşmalar yapabiliyor ve hatta ortak tarım faaliyetlerinde bulundu. Din değiştirme vakaları, bu ilişkinin karmaşıklığını daha da artırdı. Hem İslam'dan Hristiyanlığa geçenler hem de Hristiyanlardan İslam'ı seçenler oldu. Batılı çevirmenler, Arapça tıp metinlerini Latinceye çevirerek Avrupa'ya kazandırdı. Özellikle Hospitalye Tarikatı'nın Doğulu doktorların bilgi birikiminden faydalandı.

Günlük yaşamdaki bazı değişiklikleri gibi bireysel düzeydeki sosyal uyum örnekleri, taraflar arasındaki ilişkilerin zaman zaman düşmanlık sınırlarını aşabildiğini göstermektedir. Sonuç olarak, Haçlı Seferleri dönemi, savaş ve ticaretin, çatışma ve iş birliğinin, kültürel farklılık ve etkileşimlerin bir arada yaşandığı bir süreç olmuştur. Bu seferlerin önemli bir sonucu da Batı'nın Doğu'ya dair algısında yaşanan değişimdi. Avrupalıların İslam'ı tek tanrılı bir din olarak kabul etmesi ve Müslümanların yaşam tarzlarına müdahale etmemesi kültürel alışverişe imkân sağlamıştır.

KAYNAKÇA

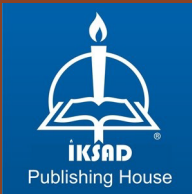
- Abdülhalık Batuk, C. (2009). İki sultan, St. Francis, Fransiskenler ve bir arada yaşama sorunu. *İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 199–210.
- Benvenisti, M. (1970). *The Crusaders in the Holy Land*. New York.
- Boas, A. J. (2005). *Jerusalem in the time of the Crusaders: Society, landscape and art in the Holy City under Frankish rule*. London.
- Cardini, F. (2004). *Avrupa ve İslam* (G. Koca, Trans.). İstanbul.
- Cahen, C. (2010). *Haçlı Seferleri zamanında Doğu ve Batı* (M. Daş, Trans.). İstanbul.
- Düzgün, Ş. A. (2001). Oriental studies and conception of Islâm during the Crusade period. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 42(1), 168–169.
- Düzgün, Ş. A. (2004). Bir şiddetin anatomisi: Müslüman ve Latin Batı dünyası arasında Haçlı Seferleri dönemindeki ilişkiler. *Dini Araştırmalar*, 20(7), 73–92.
- Demirkent, I. (1994). Haçlı Seferleri düşüncesinin doğuşu ve hedefleri. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 35, 65–78.
- Demirkent, I. (2002). Haçlı Seferleri döneminde Yakındoğu kültürünün Batı'ya taşınması ve bunun Avrupa toplumuna etkileri üzerine. *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 12, 209–218.
- Evans, G. R. (2000). *Bernard of Clairvaux*. New York.
- Ensing, L. (2014). *Cooperation and conflict: Christian and Muslim group identity and accommodation between the Second and Third Crusades, 1145–1192* (Master's thesis). Trent University, Canada.
- Gada, M. Y. (2017). Revisiting the impact of the Crusaders on the Muslim-Christian thought and development. *Al-Qasemi Journal of Islamic Studies*, 5(2), 1–28.
- Gesta Francorum. (1962). *The deeds of the Franks and the other pilgrims to Jerusalem*. New York.

- Goitein, S. D. (2017). Ortaçağ Müslüman Akdeniz’inde deniz ticareti (XI-XIII Yüzyıl) (Unpublished master’s thesis). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Hill, R. (1962). *Medieval technology and social change*. England.
- Jones, T., & Ereira, A. (1994). *The Crusades*. New York.
- Karaimamoğlu, T. (2017). Ortaçağ Avrupa’sında tıp kültürü ve gelişmeleri. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 3(2), 51–52.
- Koenigsberger, H. G. (1987). *Medieval Europe, 400–1500*. England.
- Odabaş, M. (2017). Solomon Dov Goitein’e göre Ortaçağ Müslüman Akdeniz’inde deniz ticareti (XI-XIII Yüzyıl) (Unpublished master’s thesis). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Praver, J. (1958–1962). Social classes in the Crusader states: The minorities. In H. W. Hazard, R. L. Wolff, K. M. Setton, & M. W. Baldwin (Eds.), *A history of Crusades*. Pennsylvania.
- Turkish Historical Society. (1994). *Ernoil kroniği: Haçlı seferleri tarihi Selahaddin Eyyubi ve Kudüs’ün fethi* (A. D. Altunbaş, Trans.). İstanbul.
- Alvemy, M.-T. d’. (1982). Translations and translators. In R. L. Benson, G. Constable, & C. D. Lanham (Eds.), *Renaissance and renewal in the twelfth century* (pp. 440–441). USA.
- Benjamin, T., & Ratisbon, P. (2013). Ortaçağda iki Yahudi seyyahın İslam dünyası gözlemleri (N. Arslantaş, Trans.). İstanbul.
- Bernard of Clairvaux. (1998). *The letters of St. Bernard of Clairvaux* (B. S. James, Ed.). United States.
- Boysel, N. (2009). *Bernard of Clairvaux and the Knight Templar: The new knighthood as a solution to violence in Christianity* (Master’s thesis). The University of Akron, USA.
- Düzgün, Ş. A. (2001). Oriental studies and conception of Islam during the Crusade period. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 42(1), 168–169.
- Gollancz, H. (1920). *Dodi ve–Nechdi: Uncle and nephew*. London.

- Hill, R. (1977). The Christian view of the Muslims at the time of the First Crusade. In P. M. Holt (Ed.), *The Eastern Mediterranean lands in the period of the Crusades* (pp. 4). England.
- Hitti, P. K. (1985). The impact of the Crusaders. In N. P. Zacour & H. W. Hazard (Eds.), *The impact of the Crusades on the Near East, V* (pp. 38). London.
- Ibn Cübeyr. (2003). *Endülüs'ten Kutsal Topraklara* (İ. Güler, Trans.). İstanbul.
- Jotischky, A. (2009). Franks and natives in the Crusader states: The state of the question. *Norman Edge Colloquium: Identity and State*.
- Kedar, B. Z. (1993). *The Franks in the Levant, 11th to 14th centuries*. Great Britain.
- Koenigsberger, H. G. (1987). *Medieval Europe 400–1500*. England.
- Lamb, H. (2012). *Haçlı Seferleri* (F. Dikmen, Trans.). Ankara.
- Lyons, J. (2012). *Hikmet evi* (Ş. Bıyıklı & M. Savan, Trans.). İstanbul.
- Mouss, I. (1960). *Ga Loud Letters: The Jacques de Vitry* (R. B. C. Huygens, Ed.). Leiden.
- Omoush, M. (2011). The interaction between the Crusaders and Muslims in the East: Myth and reality. *Jordan Journal for History and Archaeology*, 5(2), 144.
- Peers, E. A. (2000). *Ramon Lull: The book of the lower and the beloved*. Cambridge.
- Şeyban, L. (2016). *Endülüs*. İstanbul.
- Terry, J., & Ereira, A. (1994). *The Crusades*. New York.
- Turkish Historical Society. (1994). *Ernoil Kroniği: Haçlı Seferleri tarihi, Selahaddin Eyyubi ve Kudüs'ün fethi* (A. D. Altunbaş, Trans.). İstanbul.
- White, L. (1962). *Medieval Technology and Social Change*. England.

ISBN: 978-625-378-141-5